

Barnens rättsskydd måste förstärkas

Britt Persson

Avgörande för alla insatser för barnen borde vara det enskilda barnets och familjens behov. En sådan analys återfinns emellertid inte i socialutredningen, som inte förstärker barnens rättsskydd – snarare tvärtom, framhåller i nedanstående artikel socialkonsulent Britt Persson i Linköping.

Barnens osäkra ställning i vårdnadskonflikter och barnavårdsärenden beror ytterst på den lagstiftning vi har.

Lagstiftningen speglar de värderingar och attityder som finns i samhället och den syn vi har på barnet.

Barnen – föräldrarnas egendom

Den styrande principen är, att det i första hand är familjen som skall tillgodose barnens behov av vård och skydd och i andra hand samhället. Det får till konsekvens att vi har en mycket stark föräldrarätt i vår lagstiftning. Trots att vi under 70-talet haft en löpande översyn av familjelagstiftningen, betraktas barnen i rättsligt avseende fortfarande som föräldrarnas egendom. Ändå är den familjelagstiftning, vi har idag i många avseenden en mycket modern lagstiftning. Ändrade moraliska värderingar när det gäller sexualliv och samlevnadsformer har lett till att äktenskapet idag inte har samma starka ställning som institution som tidigare. Istället har olika samlevnadsformer jämförts i rättsligt avseende.

Anförande vid symposium, Medicinska Riksstämman 1977.

Man hade därför kunnat förvänta sig att vi nu också skulle vara mogna att i vissa delar ifrågasätta föräldrarätten, och erkänna barnet som en självständig individ ur rättslig synpunkt. Men så är inte fallet. De lagändringar som skett har i första hand tillgodosett föräldrarnas intressen och behov. Exempel på detta är de nya reglerna om gemensam vårdnad.

I många avseenden räknar vi i vårt samhälle inte med barnen och låtsas därför som om de inte existerar. Ett exempel på detta är, att barnen inte får en självständig rättslig ställning förrän de fyllt 15 år. Vid en skilsmässa räknas barnen inte som parter och tillfrågas därför inte om vem av föräldrarna de vill stanna hos när vårdnadsfrågan blir aktuell. Inte heller får barnen hjälp med att bearbeta sina känslor inför separationen från en av föräldrarna och splittningen av familjen. Och detta trots att vi vet att skilsmässan för ett barn innebär en omvälvande förändring, som lämnar spår för livet. De myndigheter och instanser som är inkopplade, är i allmänhet helt inställda på att hjälpa de vuxna. Inte förrän barnen börjar visa allvarliga psykiska störningar och missanpassningssymtom reagerar omvärlden.

Ändå betonar man i familjelagstiftningen att alla beslut skall utformas "med hänsyn till barnets bästa" men – det är viktigt att framhålla – "hänsyn till barnets bästa" har inte konkretiserats i en enda lag-

Man hade kunnat förvänta sig att vi nu också skulle vara mogna att i vissa delar ifrågasätta föräldrarätten.

regel utan finns endast inskriven som en allmän princip.

Brister i familje- och barnavårdsstiftningen

En avgörande brist är dessutom att lagstiftningen inte bygger på ett utvecklingspsykologiskt synsätt. De regler som tillämpas tillgodoser i första hand juridiska behov och inte psykologiska. I Föräldrabalken använder man sig av ett mognadsbegrepp, där man utgår från att alla 15-åringar befinner sig på samma mognadsnivå och att mognaden hos barn i närliggande åldrar skall bedömas med utgångspunkt härifrån. Detta leder till orimliga konsekvenser. Samma kritik kan riktas mot de utredningsrutiner som traditionellt tillämpas av de sociala myndigheterna vid vårdnadsutredningar. En stor del av arbetet koncentreras kring hörande av referenser, vilket ofta bidrar till att skärpa konflikterna mellan föräldrarna istället för att mildra dem.

De brister som finns i familjelagstiftningen när det gäller rättsskyddet för barnen, finner man i stora delar också inom barnavårdslagstiftningen, eftersom Barnavårdslagen får ses som ett komplement till Föräldrabalken, och den starka föräldrarätten i viktiga avseenden också styr barnavårdslagen. Den restriktiva tolkning, som tillämpas vid länsrätter och kammarrätter i barnavårdsmål, är bl. a. ett uttryck för detta. En annan konsekvens av den starka föräldrarätten är att många barn tvingas uppleva upprepade förflyttningar mellan föräldrahem och fosterhem, med allt vad detta innebär av otrygghet och risk för kontaktstörningar. Barnavårdsnämnderna/sociala centralnämnderna har ofta mycket svårt att hävda barnets behov av trygghet och kontinuitet i vården, om föräldrarna kan åberopa förbättrade sociala omständigheter.

De lagstiftningsregler som tillämpas tillgodoser i första hand juridiska behov och inte psykologiska.

Barnavårdsnämnderna/sociala centralnämnderna har ofta mycket svårt att hävda barnets behov av trygghet och kontinuitet i vården, om föräldrarna kan åberopa förbättrade sociala omständigheter.

Oklara definitioner

I barnavårdslagen kan man visserligen spåra synsättet, att barnets problem och svårigheter måste ses i relation till föräldrarna och familjen som helhet, men beskrivningarna och definitionerna är oklara. Och eftersom det ena barnet och den ena familjen inte är den andra lik, ställs socialarbetarna ständigt inför den svåra uppgiften att tolka lagstiftarnas intentioner.

Tyvärr måste också sägas, att där man med en välvillig tolkning av barnavårdslagen, finner stöd för ett psykosocialt synsätt, där barnet ses som bärrare av familjens problem, finner man i Socialutredningens förslag till lagstiftning för barn och ungdom, att barnens beroendeförhållande till föräldrarna ökar genom den starka betoningen av föräldrarnas frivilliga medverkan när det gäller insatser för barnen, och genom förslaget om korta omhändertagandetider. (Generell 3-månadersgräns).

Avgörande för alla insatser för barnen borde vara det enskilda barnets och familjens behov. En sådan analys återfinns emellertid inte i socialutredningen, varken när det gäller vilka grundläggande behov barn behöver få tillfredsställda eller vilka brister i miljön som bidrar till felutveckling och hälsorisker. Insatserna för barnen motiveras mera utifrån ideologiska ståndpunkter än från behovs- och behandlingsaspekter. Därigenom förstärker Socialutredningen inte barnens rättsskydd – snarare tvärtom.

Vi har idag en betydande kunskap om barn och barns behov. Det är viktigt att vi lyfter fram denna kunskap och att den får dignitet – inte minst i juridiska sammanhang.